

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 314.113 (477.41)

**РІВЕНЬ ТА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ
КИЇВЩИНИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-
ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ****LEVEL AND QUALITY OF LIFE OF THE
POPULATION OF KYIV REGION IN THE
CONTEXT OF SOCIAL-DEMOGRAPHIC
DEVELOPMENT IN COUNTRY****Атаманська (Деркач) С. С.,**

кандидат історичних наук, доцент, Київський
міжнародний університет, вчитель географії
ЦШ I-III ступенів №201 м. Києва (Київ, Україна),
e-mail: S.Atamanska@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-0569-9896

Atamanska (Derkach) S. S.,

candidate of historical sciences associate professor,
Kyiv International University, geography teacher of
Kyiv I-III degree secondary school 201 (Kyiv, Ukraine),
e-mail: S.Atamanska@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-0569-9896

У статті досліджено рівень та якість життя населення Київщини за даними Головного управління статистики в Київській області. На основі широкого кола джерел проаналізовано статеву-вікову, освітньо-професійну структуру та залучення населення до міграційних процесів.

Проаналізовано статистичні дані щодо природного приросту, кількісного складу сімей та показано, як змінилися репродуктивні плани стосовно народження дитини. У Київській області спостерігається тенденція до збільшення кількості ранніх шлюбів. Тут також високі показники розлучень. Для населення Київщини репродуктивного віку характерною є тенденція до обмеження народжуваності. Репродуктивні плани жителів Київщини стосовно народження дитини у повторному шлюбі значною мірою залежить від того, чи є в особи діти.

Розглянуто основні фактори, що впливають на якість життя населення. Визначено оцінку добробуту життя в сучасних умовах. Обґрунтовано вплив соціальної політики держави населення та запропоновано напрямки покращення якості життя в Україні.

Ключові слова: якість життя населення, народжуваність, смертність, тривалість життя, Київська область, добробут, міграція, соціальна політика.

The article examines the level and quality of life of the population of Kyiv region according to the Main Department of Statistics in Kyiv region. Conducted analysis based on a wide range of sources such as sex, age, educational and professional structure and migration processes of population.

The rate of natural increase, family composition, and changing of reproductive life plan have been analyzed. In Kyiv region, there is a tendency of increasing numbers of early marriages. There is high rates of divorce as well. The Kyiv region's reproductive age span of women is characterized by a tendency to reduce the birth rate. Are reproductive life plan of Kyiv residents about having children in second marriages depend on whether or not the person has children.

The factors affecting the quality of life of population are considered. The estimation of well-being in modern conditions is defined. The influence of the social policy of the state on the

population is substantiated and the directions of improvement of quality of life in Ukraine are offered.

Keywords: quality of life of the population, birth rate, mortality, life expectancy, Kyiv region, welfare, migration, social policy.

Економічний розвиток будь-якої країни світу визначається досягнутим рівнем і якістю життя населення. В останні десятиліття посилюється увага дослідників до вивчення якості життя населення. Життєвий рівень є одним з найважливіших чинників трудових міграцій населення. Саме невдоволення власним матеріальним становищем та добробутом своєї родини найчастіше є причиною прийняття економічно активними членами домогосподарства рішення на користь здійснення трудової міграції. В Україні в умовах демографічної кризи зниження рівня народжуваності та підвищення рівня смертності призвело до природного зменшення чисельності населення, а соціально-економічні зміни спричинили погіршення умов життя.

Різні аспекти рівня та якості життя населення досліджувалися такими українськими вченими, як В. М. Гайця [1], Ф. Д. Заставний [2], Е. М. Лібанова [3], В. О. Мандибур [4], О. А. Мельниченко [5], О. А. Малиновська [6], В. С. Пономаренко [7], В. О. Хвіст [8] та ін. Кожен з дослідників намагався визначити оцінку якості життя населення за різними показниками, факторами та на певний час.

Провідними науковцями значна увага спрямовується на вивчення динаміки і структури демографічних процесів. Предметом постійної уваги демографів залишаються проблеми здоров'я, смертності й тривалості життя. Проте проблема рівня та якості життя населення Київської області залишається мало вивченою, тому потребує ґрунтовного дослідження.

Метою проведеного дослідження є висвітлення проблеми рівня та якості життя населення Київщини та дієвості соціальної політики держави, визначення стимулів підвищення якості життя людей на розширення їх можливостей.

Київська область становить одну з густонаселених областей України. За даними Всеукраїнського перепису, станом на 5 грудня 2001 року чисельність наявного населення Київської області (без урахування населення Києва) становила 1 млн 827 тис. 894 особи, з них: 1 млн 53 тис. 486 осіб – це жителі міських поселень і 774 тис. 408 осіб – мешканці сіл. За роки, які минули з часів проведення перепису, чисельність населення Київщини дещо знизилась.

За даними Головного управління статистики у Київській області, на 1 січня 2013 року в Київській області проживало 1 млн 722 тис. 52 особи, з них:

1 млн. 64 тис. 773 особи – це жителі міських поселень і 657 тис. 279 осіб – жителі сільської місцевості. Від 2001 до 2013 року чисельність наявного сільського населення Київської області скоротилась на 105 тис. 842 особи. Тенденція до зменшення чисельності населення зберігається в цілому по Україні. Для Київської області характерна невисока щільність населення. Згідно з даними Всеукраїнського перепису, у цілому в області щільність населення становить 65 осіб / кв. км [9].

Особливості відтворення населення Київської області можна простежити за даними таблиці. Величина коефіцієнта народжуваності залежить від багатьох чинників.

Таблиця 1

Динаміка природного руху населення за 2009-2013 рр. в Київській області [10].

Роки	Кількість народжених осіб		Кількість померлих осіб		Природний приріст або скорочення	
	місто	село	місто	село	місто	село
2009	12767	7849	13351	15518	-584	-7669
2010	12269	7468	13326	15080	-1057	-7612
2011	12524	7559	12611	14236	-87	-6677
2012	13124	7842	12904	14257	220	-6415
2013	12879	7632	12935	14263	-56	-6631

За 5 років, від 2009 до 2013 року, у Київській області кількість народжених осіб становить 101 тис. 913 осіб, з них: 63 тис. 563 особи – у місті і 38 тис. 350 осіб – у сільській місцевості. Кількість померлих становить 138 тис. 481 особу, з них: 65 тис. 127 осіб – у міських поселеннях і 73 тис. 354 особи – у селі. Відбувається в області скорочення кількості осіб на 36 тис. 788. Потрібно зазначити, що в місті спостерігається зменшення кількості осіб на 1 тис. 784 особи і лише 2012 року відбувся природний приріст на 220 осіб, тоді як серед сільського населення скорочення кількості на 35 тис. 4 особи.

Звісно, вагому роль здатне відіграти поліпшення соціально-економічного становища потенційних батьків. Ідеться як про загальне економічне зростання, так і про цілеспрямовану політику фінансової підтримки батьківства. У випадку України ці засоби безперечно здатні покращити показники народжуваності. Але тільки до певної межі. Навіть у випадку високого рівня достатку суспільство страждатиме від того, що чимало його членів керуватимуться егоїстичними міркуваннями і ставитимуть власну кар'єру і комфорт вище створення сім'ї і народження дітей.

За даними Державної служби статистики України показано природний рух населення України по областях. Так, за 2019 рік в Україні народилося 308 тис. 817 осіб, а померло 581 тис. 114 осіб, тому як бачимо відбулося скорочення населення по всій Україні на 272 тис. 297 осіб. За цей рік також за-

фіксовано 2 тис. 189 випадків смертей дітей у віці до 1 року. Тоді як у Київській області саме за цей рік народилося 14 тис. 283 особи, а померло 28 тис. 522 особи, тому як видно з таблиці 3, відбулося скорочення населення на 14 тис. 239 осіб. За цей рік також зафіксовано 65 випадків смертей дітей у віці до 1 року.

Нинішній рівень народжуваності в Україні близький до середнього по Європі, однак дуже далекий від необхідного для простого заміщення поколінь. Однак із початком чергової політичної та фінансово-економічної кризи показники народжуваності знову пішли вниз, і стало ще більш очевидно, що зупинити депопуляцію за рахунок зростання народжуваності при збереженні критично короткої тривалості життя неможливо.

Аналізуючи сучасні дані за 2001-2014 рр., слід зазначити, що в міські поселення прибуває дві третини всього міграційного населення, а в сільську місцевість тільки одна третина населення. Показовим є 2012 і 2013 роки, коли до області прибула найбільша кількість осіб – 37 тис. 210 і відповідно 37 тис. 345, тоді як 2009 р. - лише 23 тис. 887 осіб. Зазначимо дещо більшу міграційну активність жінок, про що свідчать дані, наведені в таблиці.

Міграційні процеси Київщини суттєво відрізнялися від міграцій населення інших областей України. У міграційний процес Київської області брали участь чоловіче і жіноче населення. Найбільша кількість прибулих була саме в міській поселення у віці 20-34 років. Це пов'язано з можливостями кращого працевлаштування в містах Київської області. За даними опитування, на міграційний рух населення Київщини також вплинула Чорнобильська катастрофа. У радянський період в міських поселеннях Київської області відбувався міграційний приріст, а з 1994 року почало спостерігатися скорочення кількості осіб.

За даними Головного управління статистики у Київській області з 2010 року і дотепер спостерігається міграційний приріст. У результаті міграційного приросту серед населення в області переважали чоловіки. Важливою відмінністю міграційної активності населення на сучасному етапі є переважання тимчасової маятникової міграції над постійною. Через це сільське населення Київщини скорочується значно повільнішими темпами, ніж у цілому в Україні.

Що стосується освітньо-професійної структури населення, то слід відзначити передусім постійне підвищення рівня освіти населення Київщини. Суттєвих трансформацій упродовж досліджуваного періоду зазнала також структура населення за джерелами доходу й зайнятістю. Однією з помітних тенденцій є зростання частки населення Київської області, зайнятої розумовою працею, за рахунок відповідного скорочення кількості зайнятих фізичною працею.

Ще однією ознакою сучасних демографічних процесів є постаріння населення, яке обумовлене зниженням народжуваності й зменшенням кількості дітей, що спостерігається ще з радянського періоду до 2019 року. Постаріння населення призводить до

Таблиця 2

Динаміка природного руху населення України за 2019 р. [11].

	Кількість живонароджень	Кількість смертей	Природний приріст, скорочення (-)	Кількість смертей дітей у віці до 1 року
Україна	308817	581114	-272297	2189
Вінницька	11878	24132	-12254	92
Волинська	10420	13332	-2912	79
Дніпропетровська	22526	50929	-28403	185
Донецька	14674	41087	-26413	121
Житомирська	9619	19933	-10314	64
Закарпатська	13016	15527	-2511	143
Запорізька	11543	27823	-16280	68
Івано-Франківська	12128	17551	-5423	76
Київська	14283	28522	-14239	65
Кіровоградська	6356	15451	-9095	49
Луганська	5031	16011	-10980	30
Львівська	21803	32839	-11036	145
Миколаївська	7966	17087	-9121	57
Одеська	20938	33091	-12153	149
Полтавська	9043	22915	-13872	58
Рівненська	12316	14182	-1866	106
Сумська	6483	17404	-10921	39
Тернопільська	7896	14754	-6858	50
Харківська	18038	40611	-22573	144
Херсонська	8374	16027	-7653	58
Хмельницька	9939	19399	-9460	67
Черкаська	7620	19702	-12082	60
Чернівецька	8295	11084	-2789	57
Чернігівська	6129	18584	-12455	45
м.Київ	32503	33137	-634	182

Таблиця 2

Порівняльні дані щодо кількості мігрантів 2001-2014 рр. (у тис.) [12].

Рік	Кількість прибулих		Кількість вибулих		Міграційний приріст або скорочення кількості осіб	
	місто	село	місто	село	місто	село
2001	17395	10715	18136	11862	- 714	- 1147
2002	16518	9192	15570	11085	948	- 1893
2003	19406	10725	17011	11539	2395	- 814
2004	21703	10546	19152	12594	2551	- 2048
2005	19982	9503	16282	12353	3700	- 2850
2006	20070	10375	16653	12333	3417	- 1958
2007	17052	9367	15710	11433	1342	- 2066
2008	16967	9350	14200	10762	2767	- 1412
2009	15424	8463	12534	9209	2890	- 746
2010	16743	11072	14221	9040	2522	2032
2011	21496	13534	15816	10541	5680	2993
2012	22946	14264	17520	11001	5426	3263
2013	22357	14988	16853	10379	5504	4609
2014	19482	13907	13903	8366	5579	5541

збільшення демографічного навантаження на працездатних громадян, що особливо є помітним у сільській місцевості. Водночас, у зв'язку зі змінами демографічної ситуації в Україні, зокрема у Київській області, зросла кількість пенсіонерів та інших осіб, що перебувають на утриманні держави.

Основною демографічною проблемою сучасної України є суттєве відставання від розвинених європейських країн за показником очікуваної тривалості життя. Різниця у тривалості життя чоловіків і жінок в Україні перевищує 11 років, тоді як в економічно розвинених країн цей показник становить 5-6 років. Зміни у тривалості життя в похилому віці відбулись протягом 1989-2000 років. За рівнем смертності від серцево-судинних захворювань у похилому віці у 2000 році Україна посіла 3 місце в Європі [13, с. 157]. Погіршення умов життя населення похилого віку є причиною підвищення захворюваності та смертності від інфекційних хвороб, зокрема туберкульозу.

Таблиця 3

Порівняльні дані щодо середньої очікуваної тривалості життя при народженні чоловіків і жінок Київської області [14].

Роки	Обидві статі	чоловіки	жінки
2005-2006	66,7	60,6	73,5
2006-2007	66,8	60,7	73,5
2007-2008	67,0	60,9	73,6
2008-2009	68,2	62,3	74,4
2009-2010	69,5	64,1	74,9
2011	70,1	64,8	75,4
2012	70,3	65,0	75,6
2013	70,4	65,2	75,4

Статистичні дані свідчать, що у 2005-2006 рр. у Київській області середня очікувана тривалість життя при народженні для чоловіків помітно зменшилась – до 60,6 року, тоді як у жінок за останні роки цей показник був на рівні 73,5-74,1 року. Хоча з 2009-2010 рр. середня очікувана тривалість життя при народженні для чоловіків значно збільшилась і становила 64,1 року, тоді як у жінок – 74,9 року. Тому різниця у тривалості життя між чоловіками і жінками у 2009-2010 роках складала 10,8 року. У 2013 р. відбулися певні позитивні зміни: середня очікувана тривалість життя при народженні у Київській області зросла до 65,2 року для чоловіків та 75,4 року для жінок.

Безумовно, за останні 10 років тривалість життя українців зросла, однак серед європейських країн цей показник нищий. Причин цьому може бути декілька, наприклад, недосконалість системи охорони здоров'я, забруднення навколишнього середовища, неякісні продукти харчування тощо. Одною з головних проблем є невисока якість медичних послуг.

Певні статистичні дані щодо репродуктивної і шлюбної поведінки української молоді на сучасному етапі вдалося отримати від Головного управ-

ління статистики у Київській області. Виявлено загальні тенденції поширення явища ранніх (або дитячих) шлюбів в українському суспільстві, зокрема в Київській області. Причина вступу у ранній шлюб серед молоді є незапланована вагітність дівчини. Ранні шлюби більше притаманні жінкам, ніж чоловікам. З кожним роком кількість ранніх шлюбів в українському суспільстві серед населення Київщини невинно зростає.

Окрім того, реєструють (фіксують) шлюби особи, які не досягли 16-річного віку, тобто не отримали документ, який засвідчує їхню особу. Проте, у випадку недосагнення позивачами 16 річного віку дозвіл надається дуже рідко, навіть у ситуації з вагітністю. Мінімальний вік вступу у шлюб, як для хлопців, так і дівчат за законом України становить 18 років. Однак, суд може надати дозвіл особі віком 16 років і старше право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам. Саме вагітність є найпоширенішою причиною отримання дозволу на шлюб, коли одному із подружжя ще не виповнилось 18 років.

Таблиця 4

Динаміка шлюбності та розлучень за 2009-2013 рр. в Київській області [15].

Роки	Кількість зареєстрованих шлюбів, тис.		Кількість зареєстрованих розлучень, тис.	
	місто	село	місто	село
2009	8786	4417	4029	1902
2010	8593	4088	3594	1638
2011	10687	5094	1887	755
2012	8111	3610	1622	562
2013	8762	4087	1354	545

За 5 років з 2009 по 2013 р. у Київській області кількість зареєстрували шлюб 66 тис. 235 осіб, з них 44 тис. 939 осіб у місті і 21 тис. 296 осіб у сільській місцевості. Розлучення зареєстрували 17 тис. 888 осіб, у тому числі 12 тис. 486 осіб міські жителі і 5 тис. 402 осіб сільське населення.

Дані за 2010 р. від Головного управління статистики у Київській області свідчать про те, що у віковій групі 16-18 років кількість заміжніх жінок перевищує кількість одружених чоловіків. Ранній шлюб і материнство пов'язані із ранньою сексуальною поведінкою. Під час опитування громадської думки респонденти відповіли, що почали інтимне життя у 14-16 років.

Проаналізувавши динаміку шлюбності та розлучень, необхідно відзначити, що майже однакова кількість шлюбів реєструвалася як у селі, так і в місті. Серед вікових категорій найбільше вступають у шлюб чоловіки і жінки віком 20-24 роки. Найвищий рівень розлучуваності припадає на вікову групу 25-29 років. За даними Головного управління статистики у Київській області, найбільше розпалося в області шлюбів тривалістю 5-9 років. Але шлюби в селах більш міцні, тоді як у містах майже половина, а іноді й більше половини шлюбів розпадаються. У селах тільки третина шлюбів не витримує перевірки

часом. У Київській області спостерігається тенденція до збільшення кількості ранніх шлюбів. Тут також високі показники розлучень.

За даними опитування, переважно в зареєстрованому шлюбі перебувають люди старшого віку і є незначна кількість молодих людей, які офіційно оформили шлюб. Серед респондентів є багато молодих пар, які живуть у цивільному шлюбі. Для населення Київщини репродуктивного віку характерною є тенденція до обмеження народжуваності. Головною причиною обмеження бажаної кількості дітей для жителів Київської області залишається недостатній рівень матеріального забезпечення. Складна соціально-економічна ситуація в Україні позначається на добробуті селян, зокрема і мешканців передмістя столиці, незважаючи на певні переваги близькості до Києва. Також важливими причинами небажання мати більшу кількість дітей стали незадовільні житлові умови і поганий стан здоров'я.

Отже, сьогодні найбільш впливовим чинником, що впливає на якість життя є стан економіки. Високий рівень якості життя населення усіх категорій неможливий без встановлення та дотримання високих соціальних стандартів, що покладається на державу. Будь-яка держава повинна дбати про своїх громадян та виконувати одну з головних функцій – соціальний захист населення. Однак низькі заробітні плати створюють ситуацію за якої ресурсів для накопичення в українців не вистачає. Відповідно держава гарантує пенсійні виплати громадянам, однак вони не є інструментом підвищення якості життя. Ключовим напрямом соціально-економічної політики держави повинно бути підвищення платоспроможності населення, покращення якості життя та добробуту.

Для підвищення рівня та якості життя необхідним є підвищення заробітної плати та її індексація відповідно до ефективності праці. Забезпечення державою у сфері житлової політики, впровадження систем доступного житла. У сфері соціального захисту необхідно впровадження справедливих принципів нарахування пенсій залежно від стажу й заробітку, довести мінімальний розмір пенсії до рівня реального прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб. Адаптація з прийняттям пенсійної реформи з жовтня 2017 року, не всі отримують гідні виплати по пенсії. Також провести основні державні соціальні гарантії до рівня об'єктивно розрахованого прожиткового мінімуму, розширення напрямів соціальної роботи з сім'ями.

Для покращення медицини потрібно забезпечити раннє виявлення захворювань, своєчасного ефективного лікування, реабілітації постраждалих. Тому для цього необхідно осучаснити заклади охорони здоров'я, закупити необхідні препарати та вакцини для ефективного функціонування закладів медицини та підтримки здоров'я людей на гідному рівні не лише Київщини, а й загалом України.

Список використаних джерел

1. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за ред. В. М. Гайця (та ін). – К., 2009. – 687 с.

2. Заставний Ф. Д. Україна. Природа, населення, економіка. – Львів: Априорі, 2011. – 504 с., іл.

3. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз. Моногр. / за ред. Е. М. Лібанової. – Київ., 2007. – 328 с.

4. Мандибур В. О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання. – Київ., 1998. – 265 с.

5. Мельниченко О. А. Підвищення рівня та якості життя населення: механізм державного регулювання: моногр. / О. А. Мельниченко. – Х., 2008. – 232 с.

6. Малиновська О. А. Урізноманітнення складу населення України під впливом міжнародної міграції: виклики та шляхи реагування. – К.: НІСД, 2012. – 56 с.

7. Пономаренко В. С. Рівень і якість життя населення України: моногр. / В. С. Пономаренко, М. О. Кизим, Ф. В. Узунов. – Х., 2003. – 266 с.

8. Хвіст В. О. Демографічні зміни у складі населення незалежної України. – Київ-Ніжин, 2011. – 207 с.

9. Основні підсумки Всеукраїнського перепису населення в Київській області на 5 грудня 2001 року. Статистичний збірник. – К., 2004. – С. 6.

10. Ф. 43. Архів кафедри етнології та краєзнавства. П. 4. Табл. №71. Арк.

11. За даними Державної служби статистики України (Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя).

12. Ф. 43. Архів кафедри етнології та краєзнавства. П. 2. Табл. №33. Арк. 1.

13. Населення України – 2002: Щорічна аналітична доповідь. – К., 2003. – С. 157.

14. Укладено автором за даними Головного управління статистики у Київській області.

15. Ф.43. Архіву кафедри етнології та краєзнавства. П. 4. Табл. №61. Арк.2.

References

1. Sotsialno-ekonomichnyi stan Ukrainy: naslidki dlya narodu ta derzhavi: natsionalna dopovid / za red. V. M. Gaytsya (ta in). – K., 2009. – 687 s.

2. Zastavnyi F. D. Ukraina. Pryroda, naselennia, ekonomika. – Lviv: Apriori, 2011. – 504 s., il.

3. Lyudskiy rozvitok regioniv Ukrainy: analiz ta prognos. Monogr. / za red. E. M. Libanovoyi. – KiYiv., 2007. – 328 s.

4. Mandibura V. O. Riven zhittya naselennya Ukrainy ta problemi reformuvannya 5. Melnichenko O. A. Pidvischennya rinvya ta yakosti zhittya naselennya: mehanizm derzhavnogo reguluyuvannya: monogr. / O. A. Melnichenko. – H., 2008. – 232 s.

6. Malynovska O. A. Uriznomanitnennia skladu naselennia Ukrainy pid vplyvom mizhnarodnoi mihratsii: vyklyky ta shliakhy reahuvannia. – K.: NISD, 2012. – 56 s.

7. Ponomarenko V. S. Riven i yakist zhittya naselennya Ukrainy: monogr. / V. S. Ponomarenko, M. O. Kizim, F. V. Uzunov. – H., 2003. – 266 s.

8. Hvist V. O. Demografichni zmini u skladі naselennya nezalezhnoyi Ukrainy. – Kiyiv-Nizhin, 2011. – 207 s.

9. Osnovni pidsumky Vseukrainskoho perepysu naselennia v Kyivskii oblasti na 5 hrudnia 2001 roku. Statystychnyi zbirnyk. – K., 2004. – С. 6.

10. F. 43. Arkhiv kafedry etnologii ta kraieznastvstva. P. 4. Tabl. №67. Ark. 1., Tabl. №71. Ark. 2.

11. Za danymy Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy (Bez urakhuvannia tymchasovo okupovanoi terytorii Avtonomnoi Respubliky Krym i m. Sevastopolia).

12. F. 43. Arkhiv kafedry etnologii ta kraieznastvstva. P. 2. Tabl. № 33. Ark. 1.

13. Naselennia Ukrainy – 2002: Schorichna analitichna dopovid. – K., 2003. – С. 157.

14. Ukladeno avtorom za danimi Golovnogu upravllnnya statistiki u KiYivskly oblasti.

15. Arkhiv kafedry etnologii ta kraieznastvstva. P. 4. Tabl. №61. Ark.2.